

LIFESTYLE + ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΜΚΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΩΝ '90s

Ο Ιταλοί Αυτόνομοι όταν κοιτούσαν το νομικό οικοδόμημα του κράτους διέκριναν το σύνταγμα σε τυπικό και πραγματικό. Το τυπικό ήταν το «γράμμα του νόμου», το γραπτό σύνταγμα. Η κυρίαρχη ερμηνεία του, όμως, η εξέλιξή του, ο τρόπος που εφαρμοζόταν, αυτό ήταν το πραγματικό ή υλικό σύνταγμα· και αυτό επιβαλόταν από τις ανάγκες του κράτους μέσα στον ταξικό ανταγωνισμό. Ο Νέγκρι, στο βιβλίο/συνέντευξη «Από τον εργάτη μάζα στον κοινωνικό εργάτη» περιγράφει την υπερπροσπάθεια του ιταλικού κράτους να καθυποτάξει την εργατική επίθεση που δεχόταν, της οποίας πολιτικό υποκείμενο ήταν ο κοινωνικός εργάτης και πεδίο ολόκληρο το κοινωνικό εργοστάσιο. Εκεί μιλάει για μια τεράστια κρατική επιχείρηση που, ακριβώς επειδή έπρεπε να καλύψει πολλαπλά πεδία του κοινωνικού, δεν περιοριζόταν μόνο στο επίπεδο της αστυνομικής καταστολής, αλλά είχε ως στόχο και αποτέλεσμα μια μετατροπή στο πραγματικό σύνταγμα, μέσω της οποίας διάφορα κομμάτια του μηχανισμού υπεράσπισης των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων (όπως οι καπιταλιστές και οι μεγαλοσυνδικαλιστές) που βρίσκονταν εκτός του επίσημου κράτους, «απέκτησαν και την τυπική αναγνώρισή τους σαν θεμελιώδη και προνομιακά στοιχεία της οργάνωσης της κρατικής νομιμότητας».¹

Να λοιπόν ένα συμπέρασμα περί μεθόδου που έχουμε υιοθετήσει όσο γράφουμε σε αυτό το περιοδικό. Σε κάθε ιστορία που αφορά κρατική διαχείριση, ψάξε να βρεις τους νόμους που την πλαισιώνουν. Όχι γιατί οι νόμοι είναι αυτοί που κινούν την ιστορία. Αντίθετα, η νομοθεσία οργανώνει, προσανατολίζει και κανονικοποιεί τις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις. Η νομοθεσία θεσμίζει και παγιώνει αυτό που ήδη συμβαίνει με κοινωνικούς όρους.

Εδώ και κάποιο καιρό υποστηρίζοντας τη θέση ότι οι ΜΚΟ είναι δομικό κομμάτι του κράτους, προσπαθούμε να περιγράψουμε την λειτουργία τους, να «ανακαλύψουμε» την ιστορική τους καταγωγή. Για να βγάλει νόημα αυτή η ιστορία, ένα της μέρος έπρεπε να αφορά την σχετική νομοθεσία. Αυτό που ακολουθεί, λοιπόν, είναι μια σύντομη ματιά στους πρώτους νόμους βάσει των οποίων οργανώθηκαν θεσμικά οι ΜΚΟ στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες.

Τα δυτικά κράτη οργανώνονται. Ξεχασμένες πηγές του κρατικού ανθρωπισμού

Η αλήθεια είναι ότι ο ανθρωπισμός ως κρατική πολιτική υπήρξε πολύ πριν την ανάδυση της «Κοινωνίας των Πολιτών» και των ΜΚΟ. Αν κοιτάξουμε πίσω στο σωτήριο έτος 1948, ο 2ος Παγκοσμίος Πολέμος είχε λήξει, το Δόγμα Τρούμαν, που σηματοδότησε συμβολικά την έναρξη του Ψυχρού πολέμου, μετρούσε ήδη ένα χρόνο και στη νότια μύτη των βαλκανίων μαινόταν ο εμφύλιος πόλεμος. Είναι η χρονιά που ξεκίνησε να τρέχει το αμερικανικό πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης των ευρωπαϊκών κρατών, το περίφημο «Σχέδιο Μάρσαλ». Την ίδια ακριβώς χρονιά ιδρύθηκε με συμμετοχή πολλών ευρωπαϊκών κρατών και μπροστάρη τη Γαλλία, ο «Οργανισμός για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία» και υπό την αιγίδα του άρχισε να λειτουργεί η «Ομάδα Αναπτυξιακής Βοήθειας». Επρόκειτο για δύο διακρατικούς μηχανισμούς που διακηρυγμένο στόχο είχαν την καλύτερη διαχείριση και διανομή των αμερικανικών δισεκατομμυρίων. Το 1961 ο παραπάνω οργανισμός διευρύνθηκε και μετράπηκε στον «Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης», τον γνωστό σε όλους μας ΟΟΣΑ. Ταυτόχρονα η παραπάνω ομάδα μετράπηκε σε «Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας», την λιγότερο γνωστή, αλλά εξίσου σημαντική DAC (Development Assistance Committee), η οποία μέχρι σήμερα συνεχίζει να είναι το βασικό εργαλείο του ΟΟΣΑ για τον σχεδιασμό και την οργάνωση της «ενίσχυσης» και «υποστήριξης» των «αναπτυσσόμενων χωρών» και για τον διάλογο και συντονισμό των «ανεπτυγμένων χωρών». Την ίδια χρονιά, και καθόλου τυχαία, υπογράφηκε ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης για την «προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης». Τέθηκε σε ισχύ το 1965 και κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα προστασίας των εργαζομένων, το δικαίωμα των μητέρων και παιδιών καθώς και των ηλικιωμένων για κοινωνική και οικονομική προστασία, το δικαίωμα των αναπήρων για κοινωνική επανένταξη, το δικαίωμα των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους για προστασία, κ.α. Ακόμα και τότε, στη χρυσή εποχή του κεντσιανισμού, στην μεγάλη πλειοψηφία των άρθρων του υπήρχε αναφορά στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τον εθελοντισμό.

Αν μπερδευτήκατε με όλα τα ονόματα και τις χρονολογίες, θα το πούμε απλά. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου τα «ανεπτυγμένα» κράτη ανέπτυξαν διάφορα απαραίτητα εργαλεία που τους επέτρεπαν να ασκούν εξωτερική πολιτική, να συνεχίζουν τον εμπορικό ιμπεριαλισμό σε μια μετααποικιακή συνθήκη και βασικά να τζαρτζαρίζονται χωρίς να σφάζονται μεταξύ τους και χωρίς να διαταράσσουν την εύθραυστη μεταπολεμική διευθέτηση. Τέτοια ακριβώς εργαλεία ήταν ο ΟΟΣΑ και η Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας. Ταυτόχρονα ανέπτυξαν παρόμοια εργαλεία, όπως ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΕΚΧ) για τη διαχείριση του εσωτερικού των κοινωνιών τους, και κυρίως της εργατικής τους τάξης την εποχή που η ανοικοδόμηση ολόκληρων χωρών και εθνικών οικονομιών, βασιζόμενη κυρίως στην εργασία εκατομμυρίων εσωτερικών και εξωτερικών μεταναστών, έδινε τρελή ώθηση στον καπιταλισμό.

Όπως υποστηρίξαμε στο προηγούμενο τεύχος,² αυτή η ώθηση διακόπηκε βίαια από αυτό που κατά καιρούς ονομάζουμε «τελευταία παγκόσμια επίθεση της εργατικής τάξης». Τα κινήματα του '60 και '70 που ξεπήδησαν από και συμμετείχαν σε αυτή την επίθεση, αν και ηττήθηκαν, προκάλεσαν μια κολοσσιαία καπιταλιστική κρίση. Η εργασιακή πειθαρχία έσπασε, οι πολιτικές διαχείρισης της κοινωνικής αναπαραγωγής αμφισβητήθηκαν ρητά και άμεσα. Το ίδιο το κράτος απαξιώθηκε ως φορέας κοινωνικής πολιτικής, ως κάτι που «εκπροσωπούσε τα συμφέροντα όλων των τάξεων». Η πολιτική του κράτους για να αντιμετωπίσει τα κινήματα ήταν κατά βάσει διασπαστική. Για τον πάτο η διαχείριση

είχε μπάτσους, ναρκωτικά, καταστολή. Τα κομμάτια των κινημάτων που είχαν μια καλύτερη κοινωνική θέση, επιλέγοντας να μην ακολουθήσουν τον πάτο στη συνήθη μοίρα που του επιφυλλάσει η ταξική ήττα, διεκδίκησαν και κέρδισαν την ένταξή τους στο κράτος αναλαμβάνοντας κομμάτι της διαχείρισης των από τα κάτω με τρόπους ωφέλιμους για τα αφεντικά. Κάτω από τα νέα λάβαρα της «Κοινωνίας των Πολιτών», του «ανθρωπισμού», του «Τρίτου Τομέα» και άλλων τέτοιων ωραίων, συμμετείχαν ενεργά στο μετασχηματισμό του «κοινωνικού κράτους» που διαχειριζόταν την αναπαραγωγή της εργατικής τάξης στην έως τότε κενσκιανή διευθέτηση, όχι παραμερίζοντάς το αλλά προσφέροντάς του μια νέα μορφή απαραίτητη για την επιβίωσή του, μορφή που συμβάδιζε και συμπλήρωνε τις τεράστιες αλλαγές στο άμεσο πεδίο της παραγωγής.

Αυτός ο βίαιος μετασχηματισμός του καπιταλιστικού κόσμου δεν μπορούσε να μην επηρεάσει και τα εργαλεία διαχείρισης του εσωτερικού και εξωτερικού εχθρού. Στα τέλη της δεκαετίας του '80 η DAC αναδιάρθρωσε την πολιτική της έτσι ώστε να περιλαμβάνει μια πιο διευρυμένη και ενεργό συμμετοχή των ΜΚΟ και από το 1988, ένας επίσης αναθεωρημένος ΕΚΧ ενθάρρυνε, μεταξύ άλλων, ακόμα πιο ενεργά τη συμμετοχή των εθελοντικών οργανώσεων.

Η θεσμική οργάνωση των ελληνικών ΜΚΟ στη δεκαετία του '90

Όπως όλα τα καπιταλιστικά κράτη, έτσι και το ελληνικό πάλευε για χρόνια να ξεπεράσει τα προβλήματα της καπιταλιστικής κρίσης. Η αλήθεια είναι ότι μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 το έκανε μέσω ενός όψιμου για τα δυτικά δεδομένα κρατικού προστατευτισμού και κυρίως με το χτίσιμο ενός συμπαγούς εθνικού κορμού. Η πρόνοια, η εκπαίδευση, ο συνδικαλισμός, όλα όσα εντάσσονταν κάτω από την ταμπέλα της κοινωνικής πολιτικής, καθώς και η εξωτερική πολιτική, εξελίσσονταν και διεκπεραιώνονταν σχεδόν εξολοκλήρου μέσω των καθεαυτο κρατικών μηχανισμών. Φορείς της μεσολάβησης στο εσωτερικό ήταν τα κόμματα, τα συνδικάτα, οι δημόσιες υπηρεσίες. Στο εξωτερικό, ο στρατός, οι πράκτορες, ακόμα και οι ίδιοι οι βουλευτές. Όπως ήταν φυσικό, και η κρατικοποίηση της ελληνικής αριστεράς γινόταν κυρίως μέσω αυτών των μηχανισμών. Καθώς ο «Τρίτος Τομέας» έπαιζε μικρό ρόλο στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους, η ανάπτυξή του βασιζόταν στο βολонταρισμό και την αγωνιώδη προσπάθεια των αριστερών να ενσωματωθούν λαμβάνοντας ένα έστω και μικρό κομμάτι της μεσολάβησης. Η οργάνωσή του δε, γινόταν βάσει άμεσων αναγκών χωρίς έναν ξεκάθαρο, μακρόπνοο κρατικό σχεδιασμό και χωρίς ανάγκη για κάποιο στιβαρό θεσμικό πλαίσιο που να τον οριοθετεί.

Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 πάντως, το ελληνικό κράτος βλέποντας τις ανάγκες των καιρών έβαλε μπρος έναν δομικό μετασχηματισμό στο εσωτερικό του, βασικός στόχος του οποίου ήταν η «αύξηση της ανταγωνιστικότητας» του ελληνικού καπιταλισμού σε καιρούς κρίσης- κοινώς, η ακραία υποτίμηση της αξίας της εργατικής δύναμης. Αυτό σήμαινε, όχι μόνο αλλαγές στην παραγωγή (εντατικοποίηση και ελαστικοποίηση της εργασίας), αλλά και έναν νέο τρόπο οργάνωσης και διαχείρισης της κοινωνικής μας αναπαραγωγής. Σήμαινε αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων από τα πάνω. Καθώς, λοιπόν, οι καθεαυτο κρατικοί μηχανισμοί, που κάτω από την ταμπέλα του «κοινωνικού κράτους» εκπροσωπούσαν τον παλιό τρόπο διαχείρισης, αποδεικνύονταν αναποτελεσματικοί, παραχωρούσαν τη θέση τους σε αυτούς που εξέφραζαν τις νέες κοινωνικές σχέσεις κάτω από την ταμπέλα του «Τρίτου Τομέα». Σταδιακά το κράτος θα οργάνωνε τη διαχείριση της κοινωνικής μας αναπαραγωγής μέσω outsourcing και πίσω από το παραμύθι της «αυτοοργάνωσης των πολιτών» σε ένα ιεραρχικό σχήμα, στο οποίο οι εντολές και ο σχεδιασμός θα ξεκινούσαν από τον κρατικό πυρήνα και θα διαχέονταν σε μια ευρεία, καθοδηγούμενη και πειθίγνια βάση. Οι μηχανισμοί αυτοί, δηλαδή, θα αναλάμβαναν την όλο και πιο διευρυμένη οργάνωση της κοινωνικής εργασίας με βάση τους σκοπούς και τα σχέδια του κράτους- αυτό που ονομάζουμε κρατικοποίηση της κοινωνίας.

Η επόμενη δεκαετία επέφερε καταγιστικές εξελίξεις που έκαναν πιο επιτακτικές και επιτάχυναν αυτές τις αλλαγές στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, καθώς οι ψυχροπολεμικές διευθετήσεις κατέρρεαν και ο κόσμος άλλαζε άρδην. Θυμίζουμε εν τάχει τα πασιγνωστά. Το 1991, μετά την πτώση του ανατολικού μπλοκ και καθώς διάφορα κράτη στην γειτονιά μας χρεωκόπησαν με συνοπτικές διαδικασίες, η χώρα μας «μεταμορφώθηκε», σαν να ήταν έτοιμη από παλιά, σε έναν τόπο όπου πλήθη βαλκάνιων προλετάρων μετατρέπονταν με δολοφονική βία σε πάτο της εργατικής τάξης. Ταυτόχρονα άρχισε η μακρόχρονη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας μέσω αιματηρών πολέμων που κράτησε όλη τη δεκαετία. Ένας νέος θαυμαστός κόσμος γεμάτος ευκαιρίες ανοιγόταν μπροστά στα λαίμαργα μάτια του ελληνικού κράτους αλλά και όλων των δυτικών κρατών με τις ανθρωπιστικές ανησυχίες.

Στη δεκαετία του '80 η Γραμματεία Νέας Γενιάς ήταν ένας αμιγής κρατικός μηχανισμός που δουλειά του ήταν να εξασφαλίζει ότι η κοινωνική αναπαραγωγή των νέων της εργατικής τάξης θα διεξάγεται ομαλά και σύμφωνα με τα συμφέροντα κράτους και αφεντικών. Σε αυτά τα πλαίσια μοίραζε χρήμα σε σχεδόν οποιοδήποτε συνέβαλε «στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου της νεολαίας». Στην ιστορία έχει μείνει το «Rock in Athens Festival» που διοργάνωσε το 1985 με ονόματα όπως οι Clash, Stranglers, Nina Hagen κ.α. Εκτός από ονόματα είχε όμως και ακριβό εισιτήριο, μπάτσους και πορτιέρηδες. Σε εφημερίδα της εποχής φαίνεται η «επιτυχία» του. Είσοδος με ντου, ξύλο με τους «διοργανωτές» και στην άκρη καμμένο αμάξι. Κομμάτι της νεολαίας «αξιοποιούσε» κάπως διαφορετικά τον «ελεύθερο χρόνο» του.

Οι αλλαγές που ακολούθησαν στη θεσμική οριοθέτηση, τόσο των νέων αυτών κοινωνικών σχέσεων στο εσωτερικό του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού όσο των ανανεωμένων ιμπεριαλιστικών βλέψεων στον νέο καπιταλιστικό κόσμο, ήταν αργές, γίνονταν ad hoc γιατί ακριβώς καλούνταν να καλύψουν αυτές τις νέες σχέσεις- αλλά υπήρξαν.

α) το εσωτερικό μέτωπο

Όσον αφορά στο εσωτερικό μέτωπο, όπως έχουμε πει πολλές φορές, η διαχείριση των μεταναστών εργατών γινόταν με τη βία. Βία που ξεκινούσε από δολοφονίες στα σύνορα από το στρατό, τις σκούπες, τους εγκλεισμούς και τις απελάσεις από την ελληνική αστυνομία, καθώς και άπειρους τρόπους που ανακάλυπτε η ελληνική κοινωνία για να εντείνει την εκμετάλλευσή τους. Η νομική πλαισίωση της παραπάνω διαχείρισης έρχοζε μικρής αναθεώρησης και αφορούσε κυρίως την καλύτερη οργάνωση της ελληνικής αστυνομίας. Παρόλα αυτά, η οδυνηρή μνήμη ότι το 1989, ελάχιστα πριν η υποτιμημένη εργασία των μεταναστών το γλυτώσει από μια πολύ άσχημη μοίρα, το ελληνικό κράτος έφτασε στα πρόθυρα (άλλης μίας) χρεωκοπίας, καθιστούσε επιτακτική την συνέχιση του μετασχηματισμού του. Όπως είδαμε, όχι μόνο η παραγωγή, αλλά και η διαχείριση του συνόλου της εργατικής τάξης καθώς των μικροαστών συμμαχων του έπρεπε να οργανωθεί με βάση τις νέες ανάγκες έτσι ώστε ο ελληνικός καπιταλισμός να γίνει ξανά ανταγωνιστικός στους διακρατικούς συσχετισμούς.

Το 1992 θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα σημείο έναρξης (αν ψάχνουμε κάτι τέτοιο) σε αυτή την αργή αρχικά διαδικασία, καθώς με τον νόμο 2074 ορίστηκε ένα νέο πλαίσιο για τις μη κερδοσκοπικές εταιρείες, που ευνοούσε τη σύστασή τους και τη φορολογική τους αντιμετώπιση και προσέφερε ευελιξία στην οργάνωση και διαχείρισή τους. Και όντως τα επόμενα χρόνια το μοντέλο αυτό εξαπλώθηκε σε μεγάλο βαθμό. Ταυτόχρονα, μέσω επόμενου νόμου η Γραμματεία Νέας Γενιάς μοίραζε αφειδώς επιχορηγήσεις και χρηματοδοτήσεις σε μη κερδοσκοπικές εταιρείες, ιδρύματα, κοινωνικές οργανώσεις, συλλόγους, σωματεία

και σχεδόν σε οποιονδήποτε συνέβαλε «στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου της νεολαίας». ³ Ως συνέχια αυτής της προσπάθειας, ελάχιστα χρόνια αργότερα βρίσκουμε δύο νέους νόμους. Ο πρώτος καθόριζε μια ιεραρχική ταξινόμηση των δυνάμεων που εμπλέκονταν στην πολιτική προστασία της χώρας, ξεκινώντας από «κρατικές αρχές και υπηρεσίες» και καταλήγοντας στο «γενικά όλοι οι πολίτες της χώρας». Μέσα σε όλα, έκανε και λόγο για το πως θα καθορίζεται «το πλαίσιο οργάνωσης εθελοντικών ομάδων πολιτών» που θα έχουν ως αποστολή «την πρόληψη και αντιμετώπιση φυσικών, τεχνολογικών ή άλλων καταστροφών...». ⁴ Ήταν ένας νόμος που καθόριζε έναν πρωτόλειο αλλά σαφή κρατικό μηχανισμό οργάνωσης ενός τεράστιου εθελοντικού σώματος που δυνάμει περιείχε όλο τον εγχώριο πληθυσμό. Ο δεύτερος νόμος ⁵ θεσμοθετούσε τη δωρεάν μετάδοση μηνυμάτων κοινωνικού περιεχομένου στα ΜΜΕ και ξεκαθάριζε ότι εκτός από τους κρατικούς και κοινοτικούς φορείς, αυτό το δικαίωμα αφορά και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Κοινώς, όλοι μπορείτε –και θα έπρεπε– να γίνετε εθελοντές και όσοι αναλάβετε την οργάνωση αυτού του πράγματος έχετε να λαμβάνετε κρατικό χρήμα και σάμπα διαφήμιση.

Παρόλες, όμως, τις περιστασιακές, νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούσαν τον εθελοντισμό, η δημιουργία ενός ενιαίου θεσμικού πλαισίου δεν είχε μπει ακόμα ως ζήτημα. Έτσι οι νόμοι που αφορούσαν τις ΜΚΟ βρίσκονταν σε άμεση συνάρτηση με τη νομική μορφή της κάθε μίας. Άλλος νόμος καθόριζε τη λειτουργία και τις υποχρεώσεις των ΜΚΟ με τη μορφή σωματείου, άλλος των ΜΚΟ με τη μορφή μη κερδοσκοπικών εταιριών, άλλος των συλλόγων και πάει λέγοντας. Εν ολίγοις, μπέρδεμα. Η πρώτη προσπάθεια από τη μεριά του ελληνικού κράτους να στηθεί ένα τέτοιο πλαίσιο έγινε στα τέλη της δεκαετίας, το 1998 και ήταν ένας νόμος που αφορούσε τις ΜΚΟ κοινωνικής φροντίδας. Θυμίζουμε ότι μόλις ένα χρόνο πριν, όλη η ελληνική κοινωνία πανηγύριζε την ανάληψη των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 από την πόλη της Αθήνας που το κέντρο της μέτραγε κάποια χρόνια μετατροπής σε αόρατο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ένα χρόνο πριν, το 1997, υπήρξε και η πρώτη περίφημη προσπάθεια «νομιμοποίησης» των μεταναστών με προεδρικό διάταγμα. ⁶ Δύο σημαντικά γεγονότα που κάθε άλλο παρά άσχετα είναι μεταξύ τους. Το ελληνικό κράτος καταλάβαινε ότι έπρεπε να είναι έτοιμο για το μεγάλο πανηγύρι που θα ακολουθούσε με κωδικό όνομα «Ολυμπιακή προετοιμασία». Ο εθελοντισμός, δηλαδή η συμμετοχή των μικροαστικών στρωμάτων με δωρεάν εργασία, ο μετασχηματισμός του προνοιακού μηχανισμού και κυρίως η εκτενής καταγραφή και η καλύτερη διαχείριση και έλεγχος των μεταναστών εργατών, έπαιρναν μια πιο κεντρική σημασία. Για την «νομιμοποίηση» που τελικά απέτυχε στους στόχους της, έχουμε μιλήσει εκτενώς ⁷ οπότε δε θα επεκταθούμε. Την προσπάθεια για νομική πλαισίωση της αναδιάρθρωσης μπορούμε πάντως να την δούμε στο νόμο για την «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας» που πέρασε την επόμενη χρονιά.

Ο 2646/1998 ήταν ο πρώτος νόμος που καθιστούσε τις ΜΚΟ πολύ πιο ενεργά υποκείμενα στον προνοιακό μηχανισμό. Καταρχάς, ρύθμιζε γενικότερα τις ιδιωτικές οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα στον τομέα της πρόνοιας, συγκροτώντας μητρώα τόσο σε κάθε νομαρχία, όπου όφειλαν να καταγράφονται οι οργανώσεις, όσο και ένα Εθνικό Μητρώο που θα συνέλεγε το σύνολο των μητρώων. Στο άρθρο 3 διευκρίνιζε ότι στους ιδιωτικούς φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που δικαιούνται να παρέχουν υπηρεσίες στο Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας «περιλαμβάνονται και οι οργανώσεις εθελοντικού χαρακτήρα». Η προώθηση των ΜΚΟ προφανώς δεν τελείωνε εκεί. Παρακάτω, το μακροσκελές άρθρο 12 με τίτλο «Ανάπτυξη εθελοντισμού» άνοιγε με την σύσταση ανεξάρτητου Τμήματος Ανάπτυξης Εθελοντισμού υπαγόμενου στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, το οποίο αναλάμβανε μεταξύ άλλων να τηρεί ξεχωριστό ειδικό μητρώο όλων «των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ), που αποτελούν είτε νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα είτε σωματεία ή συλλόγους, που δραστηριοποιούνται στον τομέα της Υγείας ή της Κοινωνικής Φροντίδας και με αντικείμενο κυρίως την εθελοντική παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας προς άτομα ή ομάδες πληθυσμού». Η λειτουργία τους όφειλε να «μην αντιβαίνει (...) στη Δημόσια Τάξη και Ασφάλεια και στη Δημόσια Υγεία ούτε να διαταράσσει τις διεθνείς σχέσεις της Χώρας ή τη διατήρηση της Διεθνούς Ειρήνης και Ασφάλειας». Ταυτόχρονα, ο νόμος όριζε, «ως ηθικά κίνητρα, τιμητικές διακρίσεις για φυσικά και νομικά πρόσωπα προκειμένου να ενθαρρυνθεί, ενισχυθεί και διευκολυνθεί η εθελοντική συμμετοχή σε δραστηριότητες (...)». Όσο για τα αντικείμενα των δραστηριοτήτων, καθορίζονταν ειδικά προγράμματα για τις «ευπαθείς ομάδες» με στόχο την «κοινωνική ένταξη των Τσιγγάνων», «την κοινωνική ένταξη των ανα-

γνωρισμένων προσφύγων, τον καθορισμό των προϋποθέσεων και τη διαδικασία παροχής ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης ή οποιασδήποτε άλλης οικονομικής και κοινωνικής συνδρομής...», καθώς και «την κοινωνική φροντίδα των παραβατικών ανηλίκων, ορφανών ή ανηλίκων με οικογενειακά προβλήματα». ⁸

Τον ίδιο χρόνο, ακολούθησε νέος συμπληρωματικός νόμος βάσει του οποίου ιδρύονταν η «Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» η οποία αναλάμβανε να «εξετάζει ζητήματα σχετικά με την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που της θέτει η Κυβέρνηση ή η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής ή της προτείνουν τα μέλη της ή Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις». Έπρεπε επίσης να «διατηρεί μόνιμη επικοινωνία και να συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς, παρεμφερή όργανα άλλων χωρών καθώς και με εθνικές ή διεθνείς ΜΚΟ». ⁹ Και για να μην μένει κάποια αμφιβολία, στη σύνθεση της επιτροπής συμμετείχαν τέσσερις εκπρόσωποι από ισάριθμες ΜΚΟ, με δυνατότητα να αυξηθούν στα έξι.

Τι λένε με λίγα λόγια όλα αυτά τα μπερδεμένα που αραδιάσαμε: α) το ελληνικό κράτος με όλα αυτά τα μητρώα έχτιζε έναν μηχανισμό που στόχο είχε την λεπτομερή καταγραφή και ταξινόμηση όλων των ΜΚΟ στην επικράτειά του, β) οριοθετούσε, έστω και αδρά, τις επιτρεπόμενες λειτουργίες τους και ταυτόχρονα προωθούσε τη συμμετοχή σε αυτές, γ) είχε σαφή στόχευση στη διαχείριση του κοινωνικού πάτου μέσω outsourcing και δ) όλη αυτή η «αυτοοργάνωση των πολιτών» εντασσόταν σε ένα σαφές ιεραρχικό σχήμα με την απορρόφηση εκπροσώπων των ΜΚΟ μέσα σε κεντρικές κρατικές δομές.

Να πως αξιολογείται αυτή η πρώτη κίνηση του ελληνικού κράτους να αναβαθμίσει τις ΜΚΟ σε νομοθετικό επίπεδο, μετά από κάποια χρόνια (συγκεκριμένα, το 2004) από έναν φιλόδοξο ακαδημαϊκό με «γνωστικό αντικείμενο» τον εθελοντισμό και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις:

...ο νόμος παρέμεινε σε πολύ μεγάλο βαθμό στο επίπεδο γενικών εξαγγελιών και ο όρος «σύστημα» κοινωνικής φροντίδας δεν αποτέλεσε τίποτα περισσότερο από μια επιγραφή. (...) Σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού δεν πραγματοποιήθηκαν οι τομές εκείνες που θα μπορούσαν να εγγυηθούν την αύξηση της αποτελεσματικότητας και τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών, ενώ αγνοήθηκε πλήρως η υιοθέτηση μέτρων συγκεκριμενοποίησης των διαδικασιών παρακολούθησης και αξιολόγησης. ¹⁰

Το 1991, και ενώ ήδη επισκέπτονταν «αυθορμήτως» το «μυστικό αρχηγείο» του Οτσαλάν διάφοροι βουλευτές, δήμαρχοι, στρατιωτικοί και πολιτικοί, δημιουργήθηκε διακομματική επιτροπή από βουλευτές του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ, μέλη της οποίας επισκέπτονταν τον Οτσαλάν μετά της απαραίτητης κουστωδίας ποικίλων δημοσιογραφοπράκτορων. Εδώ βλέπουμε μέλη της επιτροπής που ποζάρουν για το απαραίτητο φωτοπροπαγανδιστικό υλικό. Σταδιακά το ελληνικό κράτος σταμάτησε να κάνει τόσο εξόφθαλμες κινήσεις και άρχισε να στέλνει τις πρακτοροΜΚΟ για τέτοιες δουλειές. Πατι να καρφώνονται οι βουλευτές αφού υπάρχουν οι αριστεροδεξιοί ανθρωπιστές; Άσε που –άκουσον, άκουσον!!– μπορεί και να το κατηγορούσαν και για επιθετική πολιτική.

Κοινώς, κατά τον ειδικό, τα αμέσως επόμενα χρόνια δεν υπήρξε κάποιος γενικό-τερος σχεδιασμός με βάση τη νομοθεσία και δεν ασχολήθηκε κανείς με τον έλεγχο των διαδικασιών. Κοινώς ο νόμος απέτυχε. Αν όμως κοιτάξει κάποιος τα αποτελέσματα μέσα από το πρίσμα του πραγματικού συντάγματος που περιγράψαμε στην αρχή, τότε η «αποτυχία» τέτοιων νομοθετικών πρωτοβουλιών παίρνει άλλο σχήμα. Εν ολίγοις, ο νόμος δεν απέτυχε, γιατί απλά ο βασικός στόχος του ελληνικού κράτους εκείνη τη στιγμή όσον αφορούσε το εσωτερικό του μέτωπο, δεν ήταν ένα αυστηρό «σύστημα» αλλά ακριβώς η διευρυμένη πρόσδεση των αριστερών στις κρατικές στρατηγικές μέσω δομών outsourcing και η χαλαρή οργάνωση και κατεύθυνση τους προς τη διαχείριση ενός κομματιού του κοινωνικού πάτου. Από την άλλη, το ότι το μόνο σημείο που αφορούσε ρητά τους μετανάστες εργάτες ήταν η πρόνοια για τους «αναγνωρισμένους πρόσφυγες» ως κομμάτι των «ευπαθών ομάδων», σήμαινε ότι η συντριπτική τους πλειοψηφία θα παρέμενε αόρατη και η διαχείρισή τους θα εξακολουθούσε να γίνεται εξ ολοκλήρου από τους μπάτσους. Επίσης, βάσει των παραπάνω, η κριτική, του «ειδικού» δεν είναι χρονικά τυχαία. Το 2004 ο εθελοντισμός μέτραγε ήδη κάποια χρόνια εντατικής οργάνωσης κάτω από το λάβαρο της «επιτυχούς διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων» και η συμφωνία του «Δουβλίνου II» -μαζί με τα ευρωπαϊκά εκατομμύρια που τη συνόδευαν- έθεταν πιο επιτακτικά το ζήτημα του μετασχηματισμού της διαχείρισης των μεταναστών έτσι ώστε εκτός από τους μπάτσους να περιλαμβάνει και τους νέους εργολάβους ανθρωπισμού, τις ΜΚΟ.

β) το εξωτερικό μέτωπο

Και ενώ, λοιπόν, στα τέλη της δεκαετίας του '90 η αναβάθμιση του ρόλου των ΜΚΟ στη διαχείριση του εσωτερικού εχθρού, μέσω νομοθετικών πρωτοβουλιών, προχωρούσε με τη σταθερή βηματισία του κάβουρα και η κρατική γραμμή προς τους ανθρωπιστές αριστερούς ήταν του τύπου «παίξε σα λιοντάρι», στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής οι ανάγκες του ελληνικού κράτους επέτασαν εξελίξεις σαφώς πιο ραγδαίες. Για να αναβαθμιστεί ο ρόλος του ελληνικού κράτους στους εντεινόμενους διακρατικούς ανταγωνισμούς, ο βολонταρισμός του κάθε πρακτορικού έπρεπε να συμμαζευτεί και οι απανταχού επαγγελματίες παρακρατικοί να οργανωθούν σε ένα στιβαρό «σύστημα».

Σε προηγούμενα κείμενα του περιοδικού αναφέραμε ότι η εμπλοκή ελληνικών ΜΚΟ στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας τόσο στα φλεγόμενα Βαλκάνια, όσο και στην ανατολική μεσόγειο, ξεκινούσε ήδη από το 1990, κατευθείαν μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ. Καθόλη τη διάρκεια του πολέμου της Γιουγκοσλαβίας η Ελλάδα εξήγαγε ανθρωπισμό στην ευρύτερη γειτονιά της. Ωστόσο, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις οι όποιες κινήσεις των ΜΚΟ δεν γίνονταν μέσω κάποιας ορατής σφιχτής κεντρικής οργάνωσης. Ακολουθούσαν μεν έναν κεντρικό σχεδιασμό αλλά αυτός ο σχεδιασμός κυρίως προωθούσε και υποστήριζε ένα συνοθύλευμα κρατικών και παρακρατικών πρακτόρων. Έτσι οι διάφοροι καιροσκόποι, φασιότες και καριερίστες ανθρωπιστές, σαν τα σκυλιά που μυρίζουν το αίμα, κυνηγούσαν τις εξελίξεις, πάντα με την ευγενική συνδρομή του ελληνικού κράτους, και κάτω από την καθοδήγηση και προστασία του «ανθρωπιστικού» στρατού και διαφόρων υπουργείων. Σημαντικότερο ήταν δε, ότι το ελληνικό κράτος εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής με σχεδόν παρωχημένες μεθόδους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: στις αρχές της δεκαετίας του '90 η προσέγγιση των Κούρδων ανταρτών -βασική παράμετρος υπονόμησης της γείτονος Τουρκίας- γινόταν κυρίως μέσω μιας διακομματικής επιτροπής.¹¹ Κοινώς, η κεντρική εξουσία του κράτους, με τη συμμετοχή όλου του πολιτικού φάσματος, όχι μόνο τα τακίμιζε με τον υπ' αριθμό ένα εσωτερικό εχθρό ενός ΝΑΤΟϊκού σύμμαχου, αλλά φρόντιζε να το διαλαλήσει, στον υπερήφανο ελληνικό λαό και οπουδήποτε αλλού.

Το βασικό πρόβλημα ήταν ότι ούτε το κράτος ούτε οι ΜΚΟ του έπαιζαν μόνοι τους μπάλα. Και πως θα μπορούσαν άλλωστε; Η διάλυση των Βαλκανίων φάνταζε σε κάθε καπιταλιστικό κράτος ως χρυσή ευκαιρία. Ειδικά με αφορμή τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας, σχεδόν όλα τα δυτικά κράτη είχαν χωθεί στο παιχνίδι -ένα παιχνίδι που το ήξεραν καλά και διέθεταν και εργαλεία για παρόμοιες καταστάσεις. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας, δίπλα στους κάθε λογής ανθρωπιστικούς στρατούς, τους έμπορους όπλων, ναρκωτικών και ανθρώπων, εκατοντάδες ΜΚΟ ξεδίπλωναν το αναπτυξιακό και ανθρωπιστικό τους έργο κάτω από την ταμπέλα της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας (DAC). Αν η Ελλάδα ήθελε να παραμείνει ως παίκτης με αξιώσεις στη γειτονιά της, έπρεπε να θέσει ως προτεραιότητα να γίνει ανταγωνιστική στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, παρά στο πεδίο του εμπορικού ανταγωνισμού ή της εσωτερικής διαχείρισης.

Χαρούμενες εθελόντριες στους Ολυμπιακούς αγώνες του 1984 στο Λος Άντζελες. Η συγκεκριμένη διοργάνωση έφερε «επανάσταση» στον τρόπο προετοιμασίας των αγώνων. Έως τότε η προετοιμασία γινόταν με την κινητοποίηση οργανωμένων ομάδων, όπως οι πρόσκοποι, κυβερνητικές νεολαίες, αθλητικά σωματεία και κυρίως με τη χρησιμοποίηση του στρατού. Από το 1984 όμως προκρίθηκε ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης του εθελοντισμού το οποίο στηρίχθηκε στην κινητοποίηση ολόκληρης της κοινωνίας. Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων έμπαινε ως ένα ζήτημα εθνικής σημασίας και η οργανωτική επιτροπή αναλάμβανε να οργανώνει τις ενέργειες των εθελοντών που υποτίθεται ότι εκπροσωπούσαν την κοινωνία. Αποφασιστική σημασία για αυτή την αλλαγή είχε και η μεγάλη οικονομική αποτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων τη δεκαετία 1970. Αντιθέτως, οι σχεδόν 30.000 εθελοντές συνέβαλαν στην οικονομική επιτυχία των αγώνων του Λος Άντζελες.

Το 1999, με την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην DAC, πέρασε ο κομβικός νόμος 2731/1999 ο οποίος αφορούσε τη «Ρύθμιση θεμάτων Διμερούς Κρατικής Αναπτυξιακής Συνεργασίας και Βοήθειας» καθώς και τη «ρύθμιση θεμάτων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων». Οι παραπάνω λέξεις «Διμερής -Κρατική- Αναπτυξιακή- Συνεργασία» που έγιναν ψωμοτύρι από εκεί πέρα για κάθε επίδοχο πρακτορικό, ήταν ο κωδικός για το πως το ελληνικό κράτος θα οργάνωνε βάσει διεθνών προδιαγραφών τον τρόπο που διεξήγαγε τις μπίζνες κυρίως με τις «αναπτυσσόμενες» γειτονικές του χώρες. Το ότι ακριβώς δίπλα έμπαιναν οι ΜΚΟ έδειχνε ότι έβλεπε πλέον πολύ πιο σοβαρά το ζήτημα της «διπλωματίας της Κοινωνίας των Πολιτών».

Ο 2731 ήταν λοιπόν ο νόμος βάσει του οποίου οι αναπτυξιακές και ανθρωπιστικές ΜΚΟ -αυτά τα πολύτιμα εργαλεία στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής- θα εντάσσονταν πολύ πιο οργανικά σε έναν κεντρικό κρατικό μηχανισμό. Οι ρυθμίσεις ήταν σαφείς. Καταρχάς τα δύο άμεσα εμπλεκόμενα υπουργεία, το Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας αποκτούσαν πολύ πιο άμεση και στενή συνεργασία μέσω συγκρότησης διϋπουργικής επιτροπής. Κατόπιν ορίζονταν τα όρια των ποσών που μπορούσαν να διατίθενται για προγράμματα-ψωμοτύρια με απευθείας ανάθεση από τον κρατικό κορβανά και οι προϋποθέσεις για έργα εκατομμυρίων. Βέβαια το ποιος είχε την πρωτοκαθεδρία ήταν σαφές, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 10

Το Υπουργείο Εξωτερικών είναι αρμόδιο για το συντονισμό των δράσεων που εκτελούνται από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) και που αποβλέπουν σε αναπτυξιακούς σκοπούς ή στην παροχή επείγουσας ανθρωπιστικής ή επισιτιστικής βοήθειας σε περίπτωση φυσικών καταστροφών ή άλλων έκτακτων καταστάσεων.

Για το συντονισμό αυτό συστηνόταν η Υπηρεσία Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας (Υ.Δ.Α.Σ.) «ως ανεξάρτητη υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών, υπαγόμενη απευθείας στον Υπουργό Εξωτερικών», η οποία αναλάμβανε να τηρεί και το «Ειδικό Μητρώο ΜΚΟ», στο οποίο όφειλαν να εγγραφούν όσες ΜΚΟ προσέβλεπαν στο ψωμοτύρι. Οι στόχοι ήταν σαφείς:

Γενική αρμοδιότητα της Υ.Δ.Α.Σ. είναι η εποπτεία, ο συντονισμός και η προώθηση των δράσεων και προγραμμάτων επείγουσας ανθρωπιστικής, επισιτιστικής ή άλλης μορφής βοήθειας, καθώς και βοήθειας αναδιάρθρωσης και αποκατάστασης των αναπτυσσόμενων χωρών, που προωθούνται μέσω Μ.Κ.Ο.

Η Υ.Δ.Α.Σ. διαχειρίζεται αφ' ενός το σύνολο των πόρων της αναπτυξιακής συνεργασίας που εγγράφονται για το σκοπό αυτόν στον προϋπολογισμό του Υπουργείου Εξωτερικών και αφ' ετέρου πόρους ή δωρεές που της μεταβιβάζονται από Υπουργεία, Οργανισμούς και δημόσιους ή ιδιωτι-

Τον μακρυνό Ιούλη του 2007, η τότε Υπουργός Εξωτερικών κ. Μπακογιάννη και ο υφυπουργός Εξωτερικών Ε. Στυλιανίδης παρουσίασαν το λεύκωμα της Υ.Δ.Α.Σ. με τις δραστηριότητες της κατά τη διετία 2005-06 και εκτενή αναφορά στα προγράμματα που αναπτύχθηκαν ή βρίσκονταν σε εξέλιξη στις 90 χώρες όπου δραστηριοποιούνταν η Υπηρεσία. Κατά την υπουργό, το 2007 η ελληνική αναπτυξιακή βοήθεια ήδη βρισκόταν σε «πλήρη ωρίμανση». Εντούτοις ο «περαιτέρω εκσυγχρονισμός του θεσμικού πλαισίου και η χάραξη μακροχρόνιας στρατηγικής» εξακολουθούσαν να είναι ζητούμενα.

κούς φορείς της ημεδαπής ή της αλλοδαπής. Επίσης, είναι αρμόδια για τη διαχείριση και το συντονισμό προγραμμάτων των εξωτερικών σχέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εμπíπτουν στις αρμοδιότητες του Υπουργείου Εξωτερικών. (...)

Ενισχύει την ελληνική συμμετοχή σε προγράμματα αναπτυξιακής συνεργασίας ΜΚΟ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άλλων πολυμερών διεθνών οργανισμών και ιδιαίτερα σε προγράμματα ανθρωπιστικής βοήθειας που χρηματοδοτούνται από το European Community Humanitarian Office (ECHO). (...)

Εγκρίνει την εγγραφή ΜΚΟ στο Ειδικό Μητρώο (...) [και] προβαίνει στη διαγραφή ΜΚΟ από το Ειδικό Μητρώο, εφόσον αυτές έπαυσαν να πληρούν τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις, υπέπεσαν σε παράνομες πράξεις, εκτέλεσαν κατά τρόπο ελλιπή ή αφερέγγυο αποστολές που ανέλαβαν ή αδράνησαν για περίοδο που υπερβαίνει την τριετία, λαμβάνοντας υπόψη τις εκθέσεις της ΥΔΑΣ.

Προτείνει την ανάληψη πρωτοβουλιών σε αναπτυσσόμενες χώρες μέσω της συμμετοχής ΜΚΟ ή άλλων συναφών φορέων.

Ο νόμος, επίσης, όπως τονίζαμε στο προηγούμενο τεύχος, πριμοδοτούσε μπάτσους και караβανάδες, δημόσιους και ιδιωτικούς υπάλληλους με πλήθος προνομίων και απολαβών, όπως άδειες, επιδόματα, διακρίσεις κ.α. για να συμμετέχουν σε αυτές τις οργανωμένες και ελεγχόμενες από το Υπ. Εξ. αποστολές. Βάσει του 2731 λοιπόν

δημιουργείται εννεαμελής επιτροπή πιστοποίησης και αξιολόγησης των ΜΚΟ, με αποστολή την πιστοποίηση της καταλληλότητας των προγραμμάτων, τον σχεδιασμό και την αξιολόγηση τους. Ο ίδιος νόμος προβλέπει μια σειρά κίνητρα για τον εθελοντισμό προς αυτή την κατεύθυνση. Έτσι υπάλληλοι του δημοσίου ή Ν.Π.Δ.Δ και ιδιωτικού δικαίου του δημοσίου τομέα (...) καθώς και στελέχη των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας που μετέχουν εθελοντικά σε αποστολές ΜΚΟ επιτρέπεται να λαμβάνουν άδεια με αποδοχές διάρκειας μέχρι δύο ετών, η οποία μπορεί να ανανεώνεται. Ο χρόνος της άδειας θεωρείται χρόνος κανονικής υπηρεσίας από κάθε άποψη. Η συμμετοχή σε τέτοιες αποστολές λαμβάνεται υπόψη και θεωρείται πρόσθετο προσόν προαγωγής το οποίο βεβαιώνεται με έγγραφο της ΜΚΟ προς την ΥΔΑΣ. Υπάλληλοι νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου οι οποίοι μετέχουν σε αποστολές ΜΚΟ για παροχή βοήθειας και που διαθέτουν σχετική άδεια του προϊσταμένου τους, διατηρούν τα πλήρη ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά τους δικαιώματα, ως και το δικαίωμα επανόδου στη θέση εργασίας τους μετά τη λήξη της αποστολής (...) Ο χρόνος συμμετοχής γιατρών σε αποστολές θεωρείται χρόνος υποχρεωτικής υπηρεσίας υπαίθρου και βεβαιώνεται με έγγραφο της ΜΚΟ προς την ΥΔΑΣ.

Εν ολίγοις, το ελληνικό κράτος έφτιαξε μια υπερεπιτροπή που συγκέντρωνε όλες τις εξουσίες. Ταξινομούσε τις ΜΚΟ, καθόριζε ποιές θα χρηματοδοτηθούν και ποιές θα διαγραφούν, τις έλεγχε, τις κατεύθυνε, τις προωθούσε, διένειμε όλους τους πόρους, τις κάλυπτε κάτω από το status της και ενίσχυε τη συμμετοχή σε διεθνή προγράμματα. Η ΥΔΑΣ ήταν ο κεντρικός κρατικός μηχανισμός ο οποίος

οργάνωνε και συντόνιζε όλους τους «μη κρατικούς» φορείς βάσει ενός κεντρικού σχεδιασμού που εκπορευόταν από τις ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής.

Ακριβώς γιατί κάλυψε μια επιτακτική ανάγκη ο συγκεκριμένος νόμος, στέφθηκε άμεσα με επιτυχία. Το 2005, σύμφωνα με τον τότε υφυπουργό Εξωτερικών Ε. Στυλιανίδη, οι ΜΚΟ που δραστηριοποιούνταν στον τομέα ευθύνης του Υπ. Εξωτερικών ξεπερνούσαν τις 360 και διαχειρίζονταν 48 εκατ. ευρώ απευθείας από το υπουργείο και αρκετά από τα 250 εκατ. ευρώ που ήταν η γενική εθνική συνεισφορά προς τις «αναπτυσσόμενες» χώρες.¹²

Επίλογος

Αν λοιπόν το κράτος είναι η πολιτική του, οι ΜΚΟ που υλοποιούν τις πολιτικές του κράτους δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια νέα μορφή του κράτους. Η ιστορική καταγωγή τους είναι κομμάτι της γενικής κρατικοποίησης της αριστεράς τις τελευταίες δεκαετίες και η λειτουργία τους είναι η πρακτική εφαρμογή καινοτόμων κρατικών πολιτικών στην μετακεϋνσιανή διευθέτηση.

Αν κάτι πρέπει να μας λείπει η παραπάνω ενασχόλησή μας με τον βαρετό κόσμο της ελληνικής νομοθεσίας είναι το εξής: παρά το γεγονός ότι στην Ελλάδα, οι ΜΚΟ γίνονται πολύ ορατές στα τέλη της δεκαετίας του 2000 ως φορείς μιας νέας εργασιακής συνθήκης και κυρίως ως αντικαταστάτες της κρατικής διαχείρισης των μεταναστών, η εξέλιξή τους ακολουθεί περίπου τα βήματα της διεθνούς εξέλιξης των ΜΚΟ. Το ελληνικό κράτος δεν περίμενε ούτε την πρόσφατη καπιταλιστική κρίση, ούτε το Δουβλίνο II και την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Ταμείων που θα άνοιγαν τους κρούσους για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, για να οργανώσει στοιχειωδώς το outsourcing των κρατικών του λειτουργιών. Η ανάγκη για κάτι τέτοιο είχε ήδη δημιουργηθεί από τη μακρινή δεκαετία του '80. Και όπως είδαμε, ήδη από τη δεκαετία του '90, εν μέσω συνεχόμενης αναδιάρθρωσης του παγκόσμιου καπιταλισμού και ενώ το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σηματοδοτούσε έναν νέο ακήρυχτο πόλεμο, αυτές οι νέες του ανάγκες το οδήγησαν να εντείνει τον κρατικό έλεγχο και ταυτόχρονα να κινητοποιήσει όλο και μεγαλύτερα κομμάτια της κοινωνίας ρίχνοντας το βάρος στον ανερχόμενο «Τρίτο Τομέα», την αποενοχοποιημένη «Κοινωνία των Πολιτών». Η ένταξη των ΜΚΟ σε κρατικές δομές βάσει ενός στιβαρού νομοθετικού πλαισίου επέτρεψε στο κράτος να οργανώνει την κοινωνική εργασία όλο και περισσότερο βάσει κρατικού σχεδιασμού.

Με τις όποιες καθυστερήσεις, «αποτυχίες» και παρεκλίσεις, αυτή η διαδικασία εξελίσσεται μέχρι σήμερα. Καθώς, από την αυγή του νέου αιώνα, το ξαναμοίρασμα του κόσμου αυξάνεται σε ένταση και έκταση, δημιουργώντας νέα κύματα μεταναστών από Ασία και Αφρική, το ελληνικό κράτος συμμετέχει, με το αζημίωτο, στη διαχείρισή τους. Αυτή η βίαιη κατασκευή ενός τεράστιου υποτιμημένου προλεταριάτου, τόσο προς όφελός του, όσο και για λογαριασμό των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών, είναι που φέρνει τη διαχείριση του εσωτερικού και του εξωτερικού εχθρού να εμφανίζεται όλο και πιο πολύ σαν μια ενοποιημένη, πολύπλοκη διαδικασία.

1. Αντόνιο Νέγκρι, *Από τον εργάτη μάζα στον κοινωνικό εργάτη*, Κομμούνια, 1983.
2. «ΜΚΟ χωρίς το Μ: Στοιχεία από την ιστορική καταγωγή τους» *Antifa* #52, 7/2016.
3. Νόμος 2074/1992, άρθρο 20.
4. Νόμος 2344/1995, «Πολιτική προστασία είναι ο σχεδιασμός, η πρόληψη, η υλική και ψυχολογική προπαρασκευή και η κινητοποίηση των δυνάμεων και μέσων της χώρας που αποβλέπει στην προστασία των πολιτών, στη διαφύλαξη των κάθε είδους αγαθών (...) καθώς και στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στις περιπτώσεις αναγκές που προκαλούνται από φυσικές, τεχνολογικές ή άλλες καταστροφές».
5. Νόμος 2374/1995.
6. Π.Δ. 358/97 «Για την «αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος της λαθρομετανάστευσης με την πρόβλεψη της διαδικασίας και τον καθορισμό των προϋποθέσεων, για τη μόνιμη διαμονή και εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα».
7. Σχεδόν αόρατοι – Η παρανομοποίηση της εργασίας ως κρατική στρατηγική για τη μετανάστευση, *Antifa Scripta* 2013.
8. Νόμος 2646/1998.
9. Νόμος 2667/1998.
10. Περικλής Πολυζωίδης, *Κοινωνική φροντίδα στην Ελλάδα: Ο ρόλος των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων*, διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης 2004.
11. «Τουρκία-Συρία: τα συμφέροντα, οι λογαριασμοί και η εμπλοκή του ελληνικού κράτους», *Antifa* #49, 12/2015.
12. Δηλώσεις του Ε. Στυλιανίδη σε άρθρο της *Ελευθεροτυπίας* στις 19/3/2005. Αναφέρεται στο Νίκος Μπιλιανάρης, *ΜΚΟ και υπηρεσίες ψυχικής υγείας*, Αρχιπέλαγος, 2006.